

ВІЙСЬКОВІ ЗЛОЧИНИ ПРОТИ ДОВКІЛЛЯ: МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ТА УКРАЇНСЬКИЙ КОНТЕКСТ

Вінницький національний технічний університет

Анотація

У статті досліджено проблему військових злочинів проти довкілля в умовах збройної агресії Російської Федерації проти України. Проаналізовано міжнародно-правові акти, зокрема Протокол I до Женевських конвенцій та Римський статут Міжнародного кримінального суду, які встановлюють стандарти захисту природного середовища у воєнний час. Розглянуто українське законодавство, зокрема ст. 441 Кримінального кодексу України («Екоцид»), а також сучасну практику фіксації екологічних збитків війни. Зроблено висновок про необхідність посилення правових механізмів відповідальності та міжнародної співпраці для належного захисту довкілля у період збройних конфліктів.

Ключові слова: екологічне право, військові злочини, довкілля, екоцид, міжнародне гуманітарне право, Україна.

Abstract

The paper examines the problem of war crimes against the environment in the context of the armed aggression of the Russian Federation against Ukraine. International legal instruments, including Protocol I to the Geneva Conventions and the Rome Statute of the International Criminal Court, which establish standards for the protection of the natural environment during wartime, are analyzed. Ukrainian legislation, in particular Article 441 of the Criminal Code of Ukraine («Ecocide»), as well as current practices of recording environmental damage caused by the war, are reconsidered. The conclusion emphasizes the need to strengthen legal mechanisms of responsibility and international cooperation to ensure adequate protection of the environment during armed conflicts.

Keywords: environmental law, war crimes, environment, ecocide, international humanitarian law, Ukraine.

Вступ

Війна в Україні актуалізувала проблему взаємозв'язку між збройними конфліктами та станом довкілля. Руйнування промислових підприємств, пожежі, забруднення ґрунтів і водних ресурсів, знищення природних екосистем створюють загрозу не лише довкіллю, а й життю та здоров'ю населення. Захист природи під час війни давно є предметом уваги міжнародного гуманітарного права, однак сучасна практика показує недостатність існуючих механізмів для запобігання екологічним злочинам.

В умовах збройної агресії Російської Федерації проти України особливої актуальності набуває дослідження правових засад притягнення винних до відповідальності за шкоду, завдану довкіллю. Це зумовлює необхідність аналізу міжнародних та національних правових норм, які регулюють охорону природного середовища у воєнний час, а також розробки нових підходів до їх практичного застосування.

Метою роботи є проаналізувати міжнародно-правові та національні механізми захисту довкілля в умовах збройних конфліктів, дослідити особливості кваліфікації військових злочинів проти навколишнього середовища та окреслити перспективи притягнення до відповідальності за екологічні злочини, вчинені під час війни в Україні.

Результати дослідження

Аналізуючи правові аспекти охорони довкілля в умовах збройних конфліктів, варто зазначити, що міжнародне гуманітарне право закріплює окремі норми щодо заборони завдання широкої, довготривалої та серйозної шкоди природному середовищу. Зокрема, Протокол I до Женевських конвенцій 1977 року прямо визначає обмеження на застосування методів і засобів ведення війни, які можуть призвести до масштабного руйнування екосистем [1]. Подібні положення містить і Конвенція ООН про заборону військового або будь-якого іншого ворожого використання засобів впливу на природне середовище (ENMOD, 1976) [2]. Важливим міжнародним документом є також Римський статут Міжнародного кримінального суду, який у статті 8 визнає воєнним злочином навмисне завдання шкоди довкіллю, якщо така шкода є надмірною і непропорційною до очікуваної військової переваги [3]. Однак практика застосування цих норм залишається вкрай обмеженою [7].

Війна в Україні оголила проблеми застосування міжнародного права та підкреслила нагальну потребу у вдосконаленні існуючого механізму. Масштабні руйнування промислових підприємств,

обстріли нафтобаз, вибухи складів боєприпасів, затоплення шахт, пожежі в лісових масивах та мінування територій призводять до забруднення повітря, води та ґрунтів, що становить довготривалу загрозу екологічній безпеці [6].

Національне законодавство України також містить положення, спрямовані на захист довкілля від воєнних злочинів. Конституція України у статті 50 гарантує право кожного на безпечне для життя і здоров'я довкілля, а стаття 16 визначає забезпечення екологічної безпеки одним з основних обов'язків держави [5]. Особливу увагу варто приділити статті 441 Кримінального кодексу України «Екоцид», яка встановлює відповідальність за масове знищення флори і фауни, отруєння природних ресурсів чи інші дії, що можуть призвести до екологічної катастрофи [4]. Проте на практиці застосування цієї норми є складним, адже для доведення факту екоциду необхідно підтвердити катастрофічні наслідки, що вимагає масштабної та комплексної експертизи з боку екологів, юристів і міжнародних інституцій [6].

Україна вже реалізує ініціативи зі збору інформації про завдану шкоду довкіллю. Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України створило спеціальні методики оцінки збитків, що дозволяє документувати порушення й формувати позови проти держави-агресора [6]. Одночасно українські юристи та екологи співпрацюють із міжнародними організаціями для фіксації екологічних злочинів та просування ідеї притягнення Російської Федерації до відповідальності нарівні міжнародного правосуддя [6, 7].

Таким чином, результати дослідження свідчать, що сучасна система міжнародно-правового регулювання лише частково здатна забезпечити ефективний захист довкілля під час війни. Український досвід демонструє як масштабність проблеми, так і необхідність пошуку нових рішень – від створення спеціальних механізмів у межах ООН до активнішого застосування національних правових інструментів та міжнародного кримінального переслідування [1–7].

Висновки

Проведене дослідження дозволяє зробити висновок, що захист довкілля в умовах війни є не лише екологічним, а й правозахисним та безпековим питанням. Військова агресія Російської Федерації проти України продемонструвала масштаби руйнувань природного середовища, які мають довготривалі наслідки для екосистем та здоров'я людей.

Аналіз міжнародних і національних правових актів показав, що хоча існують норми, які прямо забороняють екологічні злочини у збройних конфліктах (Протокол I до Женевських конвенцій, Римський статут МКС, ст. 441 КК України), їх практичне застосування залишається складним. Водночас зусилля України щодо фіксації збитків та ініціювання міжнародних процесів створюють основу для майбутнього притягнення винних до відповідальності та компенсації завданої шкоди.

Отже, ефективний захист довкілля в умовах збройних конфліктів потребує посилення міжнародної співпраці, вдосконалення національного законодавства, створення дієвих механізмів документування шкоди та активного залучення інститутів міжнародного правосуддя. Це дозволить не лише покарати винних у воєнних екологічних злочинах, а й забезпечити відновлення довкілля та реалізацію права людини на безпечне середовище.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I), від 8 червня 1977 року // Сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_199#Text
2. Convention on the Prohibition of Military or Any Other Hostile Use of Environmental Modification Techniques (ENMOD) (1976).
3. Римський Статут Міжнародного кримінального суду від 17.07.1998 року // Сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text
4. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 №2341-III // Сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
5. Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» від 25.06.1991 № 1264-XII // Сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12#Text>
6. Наказ Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України від 13.10.2022 р. № 424 «Про затвердження Методики визначення шкоди, завданої довкіллю внаслідок збройної агресії РФ проти України // Сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1416-22#Text>
7. International Committee of the Red Cross (ICRC). Guidelines on the Protection of the Natural Environment in Armed Conflict. – Geneva, 2020.

Науковий керівник: **Ковальчук Іван Васильович** – доктор філософії у галузі права, старший викладач кафедри суспільно-політичних наук факультету інформаційних електронних систем Вінницького національного технічного університету, м. Вінниця, e-mail: ivankovalchuk@vntu.edu.ua

ORCID: <https://orcid.org/0009-0007-7467-5317>

Petryk Bogdana V. – student of ECO-23B group, Faculty of Construction, Civil and Environmental Engineering, Vinnytsia National Technical University, Vinnytsia, e-mail : vntu.pb@gmail.com

Scientific supervisor: **Kovalchuk Ivan** – PhD in law, senior Lecturer at the Department of Social and Political Sciences Faculty of Information Electronic Systems Vinnytsia National Technical University, Vinnytsia, e-mail: ivankovalchuk@vntu.edu.ua

ORCID: <https://orcid.org/0009-0007-7467-5317>